

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL GIOVANNI PITRUZZELLA
prezentate la 20 aprilie 2023¹

Cauza C-374/22

XXX

împotriva

Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides

[cerere de decizie preliminară formulată de Conseil d'Etat (Consiliul de Stat, Belgia)]

„Trimitere preliminară – Copii minori refugiați – Directiva 2011/95/UE – Cerere de protecție internațională prin derivare introdusă de tată – Refuz – Articolul 23 – Condiții de acces la beneficiile prevăzute pentru membrii de familie – Definiție – Cerința ca familia refugiatului să fi fost întemeiată în țara de origine – Efect direct – Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Articolele 7, 18 și 24 – Egalitate de tratament – Eficacitatea protecției internaționale – Menținerea unității familiei”

1. „Pentru refugiați și pentru cei care încearcă să îi protejeze, dreptul la unitatea familiei implică dreptul la reîntregirea familiei într-o țară de azil, întrucât refugiații nu se pot întoarce în siguranță în țara lor de origine pentru a beneficia acolo de dreptul la viața de familie. Integritatea familiei refugiaților este atât un drept, cât și un principiu umanitar. Aceasta reprezintă de asemenea un cadru de protecție esențial și o condiție importantă pentru reușita soluțiilor durabile pentru refugiați, contribuind astfel la restabilirea pentru aceștia a unei aparențe de viață normală”². Una dintre întrebările esențiale ridicate de prezenta cauză este aceea dacă este posibil să se limiteze beneficiul unui astfel de drept numai la familiile refugiaților care au fost întemeiate în statul de origine.

2. Această întrebare este delicată din mai multe privințe. În primul rând, întrucât o astfel de limitare pare să fie rezultatul unei alegeri exprese a legiuitorului Uniunii. În continuare, pentru că reglementarea Uniunii aplicabilă refugiaților oscilează în permanență între definirea garanțiilor fundamentale care trebuie asigurate refugiaților, care sunt deosebit de vulnerabili din cauza experienței lor migratorii, și dorința statelor membre de a limita fluxurile migratorii³. În sfârșit, pentru că particularitățile litigiului din acțiunea principală ar putea conduce la depășirea legăturii care era considerată consubstanțială între ideea de deplasare și statutul de refugiat, deoarece copiii cărora le-a fost acordat acest statut s-au născut în Belgia din părinți care s-au cunoscut în acest stat membru.

¹ Limba originală: franceza.

² Jastram, K., Newland, K., „L'unité de la famille et la protection des réfugiés” în Feller, E., Türk, V., Nicholson, F. (editori), *La protection des réfugiés en droit international*, Larcier, 2008, p. 623.

³ Cu privire la necesitatea de a reconcilia protecția drepturilor fundamentale și imperativele politicii de migrație, a se vedea de exemplu Hotărârea Curții EDO din 12 octombrie 2006, Mubilanzila Mayeka și Kaniki Mitunga împotriva Belgiei, CE:ECHR:2006:1012JUD001317803, punctul 81.

I. Cadrul juridic

A. Directiva 2011/95/UE

3. Considerentele (18) și (19) ale Directivei 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate⁴ au următorul cuprins:

„(18) Atunci când pun în aplicare prezenta directivă, statele membre ar trebui să țină seama, în primul rând, de «interesul superior al copilului», în concordanță cu Convenția din 1989 a Organizației Națiunilor Unite privind drepturile copilului. Atunci când evaluează interesul superior al copilului, statele membre ar trebui să țină seama în mod corespunzător de principiul unității familiei, de bunăstarea și dezvoltarea socială a minorului, de considerații privind siguranța și securitatea și de opiniile minorului, în conformitate cu vârsta și maturitatea sa.

(19) Este necesar să se extindă noțiunea de membri de familie, luându-se în considerare diferitele situații specifice de dependență și atenția specială care trebuie acordată interesului superior al copilului.”

4. Considerentul (38) al Directivei 2011/95 precizează că, „[a]tunci când iau hotărâri cu privire la dreptul la beneficiile incluse în prezenta directivă, statele membre ar trebui să țină seama în mod corespunzător de interesul superior al copilului, precum și de împrejurările specifice ale dependenței de persoana care beneficiază de protecție internațională a rudelor apropiate, deja prezente în statul membru respectiv și care nu sunt membri de familie ai persoanei respective. În situații excepționale, în cazul în care ruda apropiată a persoanei care beneficiază de protecție internațională este un minor căsătorit, însă care nu este însoțit de soț/soție, interesul superior al minorului poate fi perceput ca acesta să rămână cu familia sa inițială”.

5. Articolul 2 litera (j) din Directiva 2011/95, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentei directive, se aplică următoarele definiții:

[...]

(j) «membri de familie» înseamnă, în măsura în care familia exista deja în țara de origine, următorii membri ai familiei beneficiarului de protecție internațională care sunt prezenți în același stat membru ca urmare a cererii de protecție internațională:

- soțul/soția beneficiarului de protecție internațională sau partenerul/partenera său/sa necăsătorit(ă) cu care se află într-o relație stabilă, în cazul în care legislația sau practica în vigoare în statul membru în cauză tratează cuplurile necăsătorite în mod similar celor căsătorite în temeiul dreptului său privind resortisanții din țările terțe;
- copiii cuplurilor menționate la prima liniuță sau ai beneficiarului de protecție internațională, cu condiția să nu fie căsătoriți, fără a se ține seama de faptul că sunt

⁴ JO 2011, L 337, p. 9.

legitimi, născuți în afara căsătoriei sau adoptați în conformitate cu prevederile legislației interne;

- tatăl, mama sau un alt adult responsabil pentru beneficiarul de protecție internațională, fie prin lege, fie prin practica statului membru în cauză, în cazul în care beneficiarul respectiv este minor și necăsătorit;”

6. Articolul 3 din Directiva 2011/95, intitulat „Standarde mai favorabile”, prevede că „[s]tatele membre pot adopta sau menține standarde mai favorabile pentru a decide care sunt persoanele care îndeplinesc condițiile de acordare a statutului de refugiat sau care sunt persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară, precum și pentru a stabili conținutul protecției internaționale, în măsura în care respectivele standarde sunt compatibile cu prezenta directivă”.

7. Articolul 20 din Directiva 2011/95, care figurează în capitolul VII, intitulat „Conținutul protecției internaționale”, precizează la alineatul (5) că „[i]nteresul superior al copilului reprezintă un considerent primordial pentru statele membre în transpunerea dispozițiilor prezentului capitol în ceea ce privește minorii”.

8. Articolul 23 din această directivă, care face parte tot din acest capitol VII, este intitulat „Menținerea unității familiei”. Acesta prevede următoarele:

„(1) Statele membre se asigură că unitatea familiei poate fi menținută.

(2) Statele membre se asigură că membrii de familie ai beneficiarului de protecție internațională care, în mod individual, nu îndeplinesc condițiile necesare pentru a obține această protecție pot pretinde beneficiile prevăzute la articolele 24-35, în conformitate cu procedurile de drept intern și în măsura în care aceasta este compatibilă cu statutul juridic personal al membrului de familie.

(3) Alineatele (1) și (2) nu sunt aplicabile atunci când membrul de familie este sau urmează să fie exclus de la protecție internațională în temeiul capitolelor III și V.

(4) Fără a aduce atingere alineatelor (1) și (2), statele membre pot refuza, limita sau retrage beneficiile prevăzute de respectivele alineate din motive de siguranță națională sau de ordine publică.

(5) Statele membre pot decide că prezentul articol se aplică și altor rude apropiate care trăiau în cadrul familiei la data plecării din țara de origine și care se aflau, integral sau parțial, în întreținerea beneficiarului de protecție internațională.”

9. Articolele 24-35 din Directiva 2011/95 enumeră beneficiile referitoare la dreptul de ședere, accesul la locuri de muncă, accesul la educație și la procedurile de recunoaștere a calificărilor, protecția socială, îngrijirea sănătății, minorii neînsoțiți, accesul la locuință, libertatea de circulație în interiorul statului membru, accesul la facilitățile de integrare și, în sfârșit, la repatriere.

B. Dreptul belgian

10. Articolul 9bis, cuprins în capitolul III („Șederea de peste trei luni”) din titlul I („Dispoziții generale”) din Legea din 15 decembrie 1980 privind accesul pe teritoriu, șederea, stabilirea și expulzarea străinilor⁵, astfel cum a fost modificată în special prin Legea din 8 iulie 2011 (denumită în continuare „Legea din anul 1980 modificată”), prevede:

„1. În circumstanțe excepționale și cu condiția ca străinul să dispună de un document de identitate, permisul de ședere poate fi solicitat de la primarul localității în care locuiește, care îl va transmite ministrului sau delegatului acestuia. În momentul în care ministrul sau delegatul său acordă permisul de ședere, acesta va fi eliberat în Belgia.

Condiția ca străinul să dețină un document de identitate nu este aplicabilă:

- solicitantului de azil a cărui cerere de azil nu a fost soluționată definitiv sau care a introdus o acțiune în contencios administrativ declarată admisibilă [...];
- străinului care demonstrează în mod valabil că nu poate obține în Belgia documentul de identitate solicitat.

2. Fără a aduce atingere celorlalte elemente ale cererii, nu pot fi reținute drept circumstanțe excepționale și sunt declarate inadmisibile:

- 1° elementele care au fost deja invocate în sprijinul unei cereri de azil în sensul articolelor 50, 50bis, 50ter și 51 și care au fost respinse de instanțele de azil, cu excepția elementelor respinse întrucât nu îndeplinesc criteriile Convenției de la Geneva, astfel cum sunt stabilite la articolul 48/3, și nici criteriile prevăzute la articolul 48/4 în materie de protecție subsidiară sau întrucât nu intră în competența acestor instanțe;
- 2° elementele care ar fi trebuit invocate în timpul procedurii de soluționare a cererii de azil în sensul articolelor 50, 50bis, 50ter și 51, în măsura în care acestea existau și erau cunoscute de străin înainte de finalizarea procedurii;
- 3° elementele care au fost deja invocate într-o cerere anterioară de autorizare a șederii în Regat, cu excepția elementelor invocate în contextul unei cereri considerate inadmisibilă ca urmare a lipsei documentelor de identitate solicitate sau ca urmare a neplății ori a plății incomplete a taxei menționate la articolul 1/1, precum și cu excepția elementelor invocate în cererile anterioare la care s-a renunțat;
- 4° elementele care au fost invocate în contextul unei cereri de obținere a permisului de ședere în temeiul articolului 9ter.

3. Cererea de permis de ședere în Regat se examinează numai pe baza ultimei cereri depuse, transmisă de primar sau de delegatul acestuia ministrului ori delegatului acestuia. Se consideră că un străin care depune o cerere nouă a renunțat la cererile pendinte depuse anterior.”

⁵ *Moniteur belge* din 31 decembrie 1980, p. 14584.

11. Articolul 10 alineatul 1 punctul 7, cuprins în capitolul III din titlul I din Legea din anul 1980 modificată, prevede:

„Sub rezerva dispozițiilor articolelor 9 și 12, se admite de drept ca să rămână pe teritoriul Regatului pentru o perioadă de peste trei luni:

[...]

7° tatăl și mama unui străin recunoscut ca refugiat în sensul articolului 48/3 sau care beneficiază de protecție subsidiară, care vin să locuiască cu el, cu condiția ca acesta din urmă să nu fi împlinit vârsta de 18 ani și să fi intrat pe teritoriul Regatului fără a fi însoțit de un străin major responsabil pentru el potrivit legii și să nu fi fost luat efectiv în îngrijire ulterior de o astfel de persoană sau să fi fost lăsat singur după ce a intrat pe teritoriul Regatului.”

II. Litigiul principal, întrebările preliminare și procedura în fața Curții

12. XXX este cetățean guineean. Acesta a sosit în Belgia în anul 2007. A depus o primă cerere de protecție internațională care a fost respinsă, urmată de alte două cereri depuse în anii 2010 și 2011, pe care autoritățile belgiene au refuzat să le ia în considerare. La 29 ianuarie 2019, XXX a depus o a patra cerere de protecție internațională, în care a susținut de data aceasta că este tatăl a doi copii născuți în Belgia în anii 2016 și 2018, dintre care cel puțin unul a fost recunoscut ca refugiat⁶, precum mama lor⁷. Această a patra cerere a fost respinsă ca inadmisibilă la 2 octombrie 2019. La 15 octombrie 2019, XXX a introdus o acțiune împotriva acestei decizii la Conseil du contentieux des étrangers (Consiliul privind Contenciosul pentru Străini, Belgia), care a respins-o la 17 aprilie 2020.

13. XXX a declarat ulterior recurs la instanța de trimitere. Acesta susține în esență în fața instanței menționate că, în calitate de tată al unui copil refugiat, ar trebui să fie considerat „membru de familie” în sensul Directivei 2011/95 și să i se acorde protecție internațională. Pârâta din acțiunea principală susține la rândul său că Directiva 2011/95 nu ar prevedea obligația de a acorda protecție internațională membrilor de familie care nu îndeplinesc în mod individual condițiile pentru aceasta. Articolul 23 din Directiva 2011/95 ar impune numai ca statele membre să organizeze accesul la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din această directivă, dar respectivul acces ar fi limitat la unii membri de familie, cu condiția ca familia să fi fost întemeiată în statul de origine, ceea ce nu este cazul familiei lui XXX.

14. Instanța de trimitere are îndoieli cu privire la faptul că Directiva 2011/95 prevede obligația statelor membre de a recunoaște statutul de beneficiar de protecție internațională membrilor de familie ai unui refugiat doar pentru motivul că sunt membri ai acestei familii. Instanța ridică de asemenea problema aplicabilității articolului 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 în cazul reclamantului din cauza principală, chiar dacă din modul de redactare a acestui articol pare să rezulte că ar fi aplicabil numai membrilor de familie ai beneficiarului de protecție internațională, astfel cum sunt definiți la articolul 2 litera (j) din această directivă. Or, XXX nu s-ar încadra în această definiție, întrucât, deși acesta este, desigur, tatăl al cel puțin unui copil recunoscut ca

⁶ Chiar dacă rezultă din cererea de decizie preliminară că cei doi copii ai lui XXX au statutul de refugiat, XXX indică în observațiile sale scrise prezentate Curții că numai fiica sa ar avea acest statut. Această inexactitate factuală nu are consecințe asupra analizei prezentei cauze, întrucât este oricum cert că cel puțin unul dintre copiii lui XXX are statutul de refugiat. Rezultă din dosar că fiicei lui XXX i-a fost recunoscută calitatea de refugiat în Belgia ca urmare a riscurilor de excizie la care ar fi expusă dacă ar fi obligată să trăiască în Guineea. În cazul în care se va dovedi necesar pentru analiză, se va acorda o atenție deosebită situației acestui copil.

⁷ Mama are cetățenie guineeană. Acestea i-a fost recunoscută calitatea de refugiat în Belgia în anul 2017.

refugiat, reclamantul din cauza principală nu contestă că familia din care face parte acest copil nu s-a întemeiat în țara de origine, ci în Belgia. Cu toate acestea, XXX susține că interesul superior al copilului impune ca noțiunea de „membri de familie” să fie interpretată în sens larg, *a fortiori* într-o situație de dependență precum cea care caracterizează relația dintre el și copiii săi. Într-adevăr, acesta a susținut, în contextul celei de a patra cereri de protecție internațională, că mama copiilor suferă de probleme psihologice grave și, prin urmare, el trebuie să se ocupe de copiii săi.

15. În cazul în care Curtea ar statua că articolul 23 din Directiva 2011/95 este aplicabil situației din cauza principală, XXX susține că această dispoziție nu a fost transpusă în dreptul belgian și că, fiind o dispoziție cu efect direct, ea ar impune să i se acorde protecție internațională. La rândul său, instanța de trimitere consideră că articolul 23 din Directiva 2011/95, deși ar avea efect direct, nu pare să presupună acordarea protecției internaționale lui XXX în cazul în care nu îndeplinește condițiile necesare pentru a o obține. În special, articolul 23 din Directiva 2011/95 coroborat cu articolul 24 din această directivă ar permite numai ca XXX să poată pretinde acordarea unui permis de ședere. În consecință, este necesar ca instanța națională să solicite Curții să se pronunțe cu privire la eventualul efect direct al articolului 23 din Directiva 2011/95 și la consecințele care ar rezulta din acesta. În plus, instanța de trimitere menționează argumentul reclamantului din cauza principală potrivit căruia interesul superior al copilului, prevăzut la articolul 20 din Directiva 2011/95, precum și respectarea vieții de familie ar impune ca articolul 23 din Directiva 2011/95 să fie interpretat în sensul că trebuie să îi fie acordată protecție internațională tatălui copiilor recunoscuți ca refugiați în Belgia și născuți în această țară, chiar dacă el însuși nu îndeplinește condițiile pentru a obține această protecție.

16. În aceste condiții, Conseil d'État (Consiliul de Stat, Belgia) a decis să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Articolul 2 litera (j) și articolul 23 din [Directiva 2011/95] trebuie interpretate în sensul că se aplică în cazul tatălui a doi copii născuți în Belgia și recunoscuți ca refugiați în acest stat, în condițiile în care articolul 2 litera (j) menționat precizează că membrii de familie ai beneficiarului de protecție internațională care sunt vizați de Directiva 2011/95/UE sunt vizați «în măsura în care familia exista deja în țara de origine»?
- 2) Împrejurarea invocată de [reclamantul din cauza principală] în ședință, potrivit căreia copiii săi sunt într-o situație de dependență în raport cu el și că interesul superior al copiilor săi impune, potrivit reclamantului, să îi fie acordată protecția internațională, implică, din perspectiva considerentelor (18), (19) și (38) ale Directivei 2011/95, ca noțiunea de «membri de familie» ai beneficiarului de protecție internațională, vizați de Directiva 2011/95/UE, să fie extinsă la o familie care nu exista deja în țara de origine?
- 3) În cazul unui răspuns afirmativ la primele două întrebări preliminare, articolul 23 din Directiva 2011/95, care nu a fost transpus în dreptul belgian astfel încât să se prevadă acordarea unui permis de ședere sau a protecției internaționale tatălui unor copii recunoscuți ca refugiați în Belgia și născuți în acest stat, poate avea efect direct?
- 4) În cazul unui răspuns afirmativ, articolul 23 din Directiva 2011/95 conferă, în lipsa transunerii, tatălui unor copii recunoscuți ca refugiați în Belgia și născuți în acest stat dreptul de a solicita avantajele prevăzute la articolele 24-35 [din această directivă], printre care se numără un permis de ședere care să îi permită să trăiască în mod legal în Belgia

împreună cu familia sa, sau dreptul de a obține protecție internațională chiar dacă tatăl respectiv nu îndeplinește în mod individual condițiile necesare pentru a obține protecție internațională?

- 5) Efectul util al articolului 23 din [Directiva 2011/95], interpretat în lumina articolelor 7, 18 și 24 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [denumită în continuare «carta»] și a considerentelor (18), (19) și (38) ale [acestei directive], impune statului membru care nu și-a organizat dreptul național astfel încât membrii de familie [în sensul vizat la articolul 2 litera (j) din directiva menționată sau față de care există o situație individuală de dependență] ai beneficiarului unui astfel de statut să poată solicita anumite avantaje în cazul în care nu îndeplinesc în mod individual condițiile pentru acordarea aceluiași statut să recunoască respectivilor membri de familie un drept derivat la statutul de refugiat pentru a putea solicita avantajele menționate în scopul menținerii unității familiale?
- 6) Articolul 23 din [Directiva 2011/95], interpretat în lumina articolelor 7, 18 și 24 din [cartă] și a considerentelor (18), (19) și (38) ale [acestei directive], impune statului membru care nu și-a organizat dreptul național astfel încât părinții unui refugiat recunoscut să poată beneficia de avantajele enumerate la articolele 24-35 din directivă să le acorde [acestor părinți] o protecție internațională derivată pentru a se considera primordial interesul superior al copilului și pentru a se asigura efectivitatea statutului de refugiat al acestuia din urmă?”

III. Analiză

A. *Observații introductive*

17. Întrebările preliminare sunt adresate Curții într-un context factual în care se regăsește tatăl unor copii născuți în Belgia, dintre care cel puțin unul beneficiază de statutul de refugiat, aflați pe teritoriul belgian împreună cu mama lor, de asemenea refugiată, și în care este cert de altfel că, pe de o parte, familia astfel formată nu s-a întemeiat în statul de origine, ci în statul gazdă și, pe de altă parte, tatăl nu pare să îndeplinească el însuși condițiile pentru a beneficia de protecție internațională. Procedura principală privește contestarea de către acest tată a refuzului autorităților belgiene de a-i acorda o astfel de protecție, inclusiv prin derivare.

18. În plus, din dosarul prezentat Curții și în special din observațiile scrise ale lui XXX rezultă că mama a fost recunoscută ca refugiat în special pe baza necesității protejării fiicei sale împotriva exciziei și a faptului că aceasta suferă de probleme grave de sănătate mintală.

19. Prin urmare, în prezenta cauză se ridică problema dacă Directiva 2011/95 oferă vreo protecție sau vreun beneficiu acestui tată de familie, care i-ar putea permite să locuiască în mod legal în Belgia împreună cu copiii săi refugiați. Această problemă se pune într-un context național în schimbare. Într-adevăr, pare de necontestat că, până în anul 2018, Commissariat général aux réfugiés et aux apatrides a acordat *automat* părintelui unui copil refugiat un statut *derivat* similar celui al copilului, independent de orice considerație referitoare la îndeplinirea de către părinte a condițiilor necesare pentru acordarea protecției internaționale. În anul 2019, Commissariat général aux réfugiés et aux apatrides a pus capăt acestei practici. Părintele unui refugiat căruia i se refuză protecția internațională întrucât nu îndeplinește condițiile pentru a beneficia de aceasta trebuie să depună în prezent o cerere de regularizare pentru motive umanitare în temeiul

articolului 9bis din Legea din anul 1980 modificată. Potrivit reclamantului din cauza principală, această procedură de drept comun ar fi supusă unor condiții de admisibilitate proprii și ar oferi puține garanții, în special în ceea ce privește termenele.

20. Modul de formulare a întrebărilor preliminare alternează între menționarea recunoașterii protecției internaționale pentru membrii de familie aflați în situația lui XXX și menționarea accesului la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95.

21. Se impune de la bun început să se facă o precizare în această privință. Astfel cum a statuat Curtea, Directiva 2011/95 nu prevede o extindere, prin derivare, a statutului de refugiat sau a statutului conferit prin protecție subsidiară la membrii de familie ai persoanei căreia îi este acordat acest statut și care, în mod individual, nu îndeplinesc condițiile de acordare a statutului respectiv, având în vedere că articolul 23 din această directivă se limitează să oblige statele membre să își adapteze dreptul național astfel încât asemenea membri de familie să poată pretinde, în conformitate cu procedurile naționale și în măsura în care acest lucru este compatibil cu statutul juridic personal al acestor membri de familie, anumite beneficii care includ printre altele eliberarea unui permis de ședere, accesul la locuri muncă sau accesul la educație⁸.

22. În măsura în care articolul 3 din Directiva 2011/95 oferă statelor membre posibilitatea de a adopta dispoziții mai favorabile pentru a decide care sunt persoanele ce îndeplinesc condițiile privind acordarea statutului de refugiat sau de persoană care poate beneficia de protecție subsidiară și pentru a stabili conținutul protecției internaționale, sub rezerva compatibilității acestor dispoziții cu Directiva 2011/95, Curtea a statuat, în urma unei examinări riguroase, în special că această directivă nu se opune ca un stat membru, în temeiul unor dispoziții naționale mai favorabile, să acorde, prin derivare și în scopul menținerii unității familiei, statutul de refugiat copilului minor resortisant al unei țări terțe căruia i-a fost recunoscut în temeiul regimului instituit prin directiva menționată, inclusiv în cazul în care acest copil s-a născut pe teritoriul statului respectiv și deține, prin intermediul celuilalt părinte, cetățenia unei alte țări terțe în care nu ar risca să fie persecutat, cu condiția ca acest copil să nu facă obiectul uneia dintre clauzele de excludere prevăzute la articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2011/95 și ca acesta să nu aibă, prin cetățenia sa sau prin alt element ce caracterizează statutul juridic personal, dreptul la un tratament mai bun în statul membru respectiv decât cel ce rezultă din acordarea statutului de refugiat⁹. Astfel, acordarea unei protecții internaționale *derivate* în temeiul Directivei 2011/95, ca măsură mai favorabilă, este posibilă cu dubla condiție ca aceasta să fie rezultatul unei alegeri a statului membru în cauză și să fie compatibilă cu dispozițiile Directivei 2011/95 și în special să aibă mereu legătură cu logica protecției internaționale.

23. Or, rezultă din dosarul prezentat Curții că nicio dispoziție națională sau practică mai favorabilă în raport cu ceea ce se prevede în Directiva 2011/95 nu este aplicabilă în prezent în Belgia într-o situație precum cea a lui XXX. Dimpotrivă, se pare că Commissariat général aux réfugiés et aux apatrides a dorit să pună capăt practicii sale anterioare mai favorabile.

24. În aceste condiții, dacă statul membru în cauză nu are voința de a institui un regim mai favorabil, oricare ar fi interpretarea reținută a dispozițiilor Directivei 2011/95 aflată în miezul prezentei cauze, nu va fi posibil să i se recunoască *prin derivare* lui XXX statutul de refugiat.

⁸ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 36). A se vedea de asemenea Hotărârea din 4 octombrie 2018, Ahmedbekova (C-652/16, EU:C:2018:801, punctele 48 și 68).

⁹ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 62).

25. Cu toate acestea, astfel cum a arătat Curtea, acordarea unui astfel de statut nu este singura formă de protecție oferită de Directiva 2011/95, întrucât aceasta garantează și *accesul la beneficii* membrilor de familie ai beneficiarului de protecție internațională. În consecință, întrebările preliminare adresate Curții trebuie înțelese în sensul că urmăresc să se stabilească dacă XXX are dreptul la unul sau mai multe dintre beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95.

26. În plus, pentru a continua raționamentul, dorim să reamintim că dispozițiile Directivei 2011/95 trebuie interpretate, conform unei jurisprudențe constante, nu numai în lumina economiei generale și a finalității acesteia, cu respectarea Convenției de la Geneva și a celorlalte tratate relevante menționate la articolul 78 alineatul (1) TFUE, ci de asemenea, astfel cum reiese din considerentul (16) al acestei directive, cu respectarea drepturilor recunoscute de cartă¹⁰ și în special de articolele 7, 18 și 24 din aceasta.

27. Începem acum analiza întrebărilor preliminare având permanent în vedere acest imperativ.

B. Cu privire la primele două întrebări preliminare

28. Similar Comisiei, vom aborda împreună primele două întrebări preliminare prin intermediul cărora instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 2 litera (j) și articolul 23 din Directiva 2011/95 pot fi interpretate în sensul că tatăl, resortisant al unei țări terțe, al unor copii care beneficiază de statutul de refugiat, născuți în Belgia în cadrul unei familii întemeiate în acest stat, trebuie considerat „membru de familie” în sensul acestei directive. Instanța de trimitere își pune întrebarea ce impact ar putea avea starea de dependență a copilului față de tatăl său, precum și interpretarea considerentelor (18), (19) și (38) ale Directivei 2011/95 asupra interpretării care trebuie dată noțiunii de „membri de familie” în sensul acestei directive.

29. Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, în conformitate atât cu cerința aplicării uniforme a dreptului Uniunii, cât și cu cea a principiului egalității, o dispoziție a acestui drept care nu conține nicio trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul său de aplicare trebuie în mod normal să primească în întreaga Uniune Europeană o interpretare autonomă și uniformă, care trebuie stabilită ținând seama în special de contextul dispoziției și de obiectivul urmărit de reglementarea în cauză¹¹.

30. Din punct de vedere literal, articolul 23 alineatul (1) din Directiva 2011/95 prevede că statele membre se asigură că unitatea familiei poate fi menținută. Alineatul (2) al acestui articol 23 precizează că aceste state „se asigură că membrii de familie ai beneficiarului de protecție internațională care, în mod individual, nu îndeplinesc condițiile necesare pentru a obține această protecție pot pretinde beneficiile prevăzute la articolele 24-35, în conformitate cu procedurile de drept intern și în măsura în care aceasta este compatibilă cu statutul juridic personal al membrului de familie”. Pentru a determina domeniul de aplicare al articolului menționat, este necesar deci să se recurgă la articolul 2 litera (j) din această directivă, potrivit căruia, „[î]n sensul prezentei directive, se aplică următoarele definiții: [...] «membri de familie» înseamnă, în măsura în care familia exista deja în țara de origine, următorii membri ai familiei beneficiarului de protecție internațională care sunt prezenți în același stat membru ca urmare a cererii de protecție

¹⁰ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 27 și jurisprudența citată).

¹¹ A se vedea Hotărârea din 1 august 2022, Bundesrepublik Deutschland (Reîntregirea familiei cu un refugiat minor) (C-273/20 și C-355/20, EU:C:2022:617, punctul 34).

internațională: [...] tatăl, mama sau un alt adult responsabil pentru beneficiarul de protecție internațională, fie prin lege, fie prin practica statului membru în cauză, în cazul în care beneficiarul respectiv este minor și necăsătorit”.

31. Astfel, rezultă în mod clar din textul articolului 2 litera (j) din Directiva 2011/95 că, în sensul acestei directive, membrii de familie sunt considerați ca atare numai în măsura în care familia era *deja întemeiată* în țara de origine.

32. Acest lucru pare să fie confirmat de analiza contextuală, având în vedere că articolul 23 alineatul (5) din Directiva 2011/95 lasă statelor membre posibilitatea de a decide ca articolul 23 să se aplice și rudelor apropiate „care trăiau în cadrul familiei *la data plecării din țara de origine*”¹². Considerentul (16) al acestei directive menționează și membrii de familie ai solicitanților de azil „care îi *însoțesc*”¹³.

33. Această analiză literală este coroborată de analiza teleologică, chiar dacă menținerea unității familiei nu este obiectivul principal al Directivei 2011/95¹⁴. Astfel, Curtea a statuat deja că rațiunea de a fi a articolului 23 din Directiva 2011/95 este „de a permite beneficiarului de protecție internațională să utilizeze drepturile pe care i le conferă această protecție, *menținând* totodată unitatea familiei sale pe teritoriul statului membru gazdă”¹⁵. Întrucât este vorba tocmai despre *menținerea* unității familiei, familia deci preexistă în principiu deplasării în statul membru gazdă¹⁶ și, prin urmare, membrii familiei deja întemeiate sunt cei care vor beneficia eventual de beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95¹⁷. Dificultatea prezentei cauze are sub acest aspect legătură cu faptul că copiii refugiați nu s-au deplasat.

34. Având în vedere aceste elemente de interpretare foarte clare, nici invocarea legăturii de dependență între copiii recunoscuți ca refugiați și tatăl lor, nici interpretarea considerentelor (18), (19) și (38) ale Directivei 2011/95, fără forță obligatorie ca atare, nu sunt de natură să nuanțeze această interpretare.

35. Pe de o parte, în ceea ce privește starea de dependență a copiilor față de tatăl lor, la acest moment al analizei, ea nu poate avea ca efect modificarea a ceea ce legiuitorul Uniunii a precizat în mod clar, și anume că, pentru ca membrii săi să fie considerați membri de familie în sensul articolului 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95, această familie trebuie, printre alte condiții, să fi fost întemeiată în statul de origine. Starea de dependență este în mod intrinsec ceea ce caracterizează în mod profund relația oricărui copil cu părinții săi, dar acest lucru nu a

¹² Sublinierea noastră.

¹³ Sublinierea noastră.

¹⁴ Astfel, considerentul (12) al Directivei 2011/95 menționează, ca obiectiv principal urmărit de această directivă asigurarea faptului că toate statele membre pun în aplicare criteriile comune de identificare a persoanelor care au o nevoie reală de protecție internațională, precum și asigurarea unui nivel minim de beneficii respectivelor persoane în toate statele membre. A se vedea de asemenea articolul 1 din Directiva 2011/95. A se vedea în sfârșit Hotărârea din 19 martie 2019, Ibrahim și alții (C-297/17, C-318/17, C-319/17 și C-438/17, EU:C:2019:219, punctul 97), și Hotărârea din 9 septembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Membru de familie) (C-768/19, EU:C:2021:709, punctul 30 și jurisprudența citată).

¹⁵ Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 60). Sublinierea noastră.

¹⁶ În același sens, a se vedea Concluziile avocatului general Richard de la Tour prezentate în cauza Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:384, punctul 39), și Concluziile avocatului general Pikamäe prezentate în cauza Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Unitatea familiei – Protecție deja acordată) (C-483/20, EU:C:2021:780, punctul 39).

¹⁷ Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei (JO 2003, L 251, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 164) se aplică *a priori* unei familii într-un sens mai larg [a se vedea articolul 2 litera (d) din această directivă], chiar dacă articolul 9 alineatul (2) din directiva menționată deschide statelor membre posibilitatea de a limita beneficiul dispozițiilor din capitolul aceleiași directive consacrat în mod special reîntregirii familiei refugiaților la legăturile de familie *anterioare* intrării pe teritoriul statului membru gazdă al refugiaților.

împiedicat legiuitorul Uniunii să protejeze această relație în temeiul articolului 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 numai în cazul în care aceasta era deja creată înainte de sosirea pe teritoriul statului gazdă. Chiar dacă jurisprudența Curții impune interpretarea în sens larg a dispozițiilor de drept derivat care au ca scop favorizarea exercitării drepturilor fundamentale, această cerință de interpretare în sens larg nu poate justifica o interpretare care contravine textului acestor dispoziții¹⁸.

36. Pe de altă parte, în ceea ce privește considerentul (18) al Directivei 2011/95, acesta reamintește că interesul superior al copilului este un considerent primordial care trebuie să ghideze statele membre în procesul lor de luare a unor decizii individuale. Nu este mai puțin adevărat că acest interes trebuie luat în considerare în limitele definite de legiuitorul Uniunii la articolul 2 litera (j) din Directiva 2011/95.

37. În ceea ce privește considerentul (19) al acestei directive, necesitatea de a extinde noțiunea de „membri de familie” la care acesta face referire trebuie înțeleasă în contextul istoric în care a fost adoptată Directiva 2011/95. Astfel, aceasta ultimă directivă a reformat Directiva 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate¹⁹. Această directivă definea de asemenea membrii de familie prin referire la familia care exista deja în țara de origine²⁰. Considerentul (19) al Directivei 2011/95 trebuie înțeles ca o simplă explicitare a adăugării unei a treia liniițe la dispoziția care definește membrii de familie²¹, adăugare care constituie o extindere a noțiunii de „membri de familie” la care face referire acest considerent.

38. În ceea ce privește considerentul (38) al Directivei 2011/95, considerăm că acesta vizează în primul rând situațiile de dependență a rudelor apropiate față de persoana care beneficiază de protecție internațională. Prin urmare, avem dificultăți în a înțelege cum ar putea invocarea acestui considerent să susțină teza lui XXX, în condițiile în care acesta din urmă afirmă că situația în discuție în cauza principală se caracterizează tocmai prin dependența copiilor săi refugiați față de el, și nu invers. Desigur, considerentul menționat conține de asemenea o reamintire a obligației statelor membre de a ține seama de interesul superior al copilului, dar o astfel de reamintire nu poate constitui un temei pentru o interpretare care s-ar îndepărta de textul foarte clar al articolului 2 litera (j) din această directivă.

39. În sfârșit, interpretarea propusă la punctul 31 din prezentele concluzii găsește ecou și în jurisprudența Curții. Astfel, Curtea a statuat deja că acordarea beneficiilor menționate la articolele 24-35 din Directiva 2011/95 membrilor de familie ai beneficiarului de protecție internațională „necesită îndeplinirea a trei condiții care privesc, în primul rând, calitatea de membru de familie în sensul articolului 2 litera (j) din această directivă, în al doilea rând, faptul de a nu îndeplini individual condițiile necesare pentru a obține protecție internațională și, în al treilea rând, compatibilitatea cu statutul juridic personal al membrului de familie respectiv”²², confirmând într-adevăr în mod clar legătura dintre noțiunea de „membri de familie”, așa cum

¹⁸ Cu titlu ilustrativ, a se vedea Hotărârea din 26 martie 2019, SM (Copil plasat sub kafalah algeriană) (C-129/18, EU:C:2019:248, punctele 53-55).

¹⁹ JO 2004, L 304, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 52.

²⁰ A se vedea articolul 2 litera (h) din Directiva 2004/83.

²¹ A se vedea, în scop comparativ, articolul 2 litera (h) din Directiva 2004/83 și articolul 2 litera (j) din Directiva 2011/95.

²² Hotărârea din 22 februarie 2022, Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Unitatea familiei – Protecție deja acordată) (C-483/20, EU:C:2022:103, punctul 39). A se vedea de asemenea Hotărârea din 9 septembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Membru de familie) (C-768/19, EU:C:2021:709, punctul 43).

este menționată la articolul 23 din Directiva 2011/95, și articolul 2 litera (j) din această directivă, al cărui scop este tocmai acela de a defini această noțiune. Curtea statuase într-un mod și mai clar cu câteva luni înainte că din interpretarea coroborată a acestor două dispoziții reiese că „obligația statelor membre de a prevedea accesul [la beneficiile menționate la articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95] nu se extinde la copiii unui beneficiar de protecție internațională născuți în statul membru gazdă al familiei *pe care și-a întemeiat-o acesta*”²³.

40. Astfel, articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 coroborat cu articolul 2 litera (j) din această directivă trebuie interpretat în sensul că, în principiu, noțiunea de „membri de familie” presupune ca această familie să fi existat deja în țara de origine.

C. Cu privire la a treia întrebare preliminară

41. A treia întrebare preliminară este adresată numai în cazul unui răspuns afirmativ la primele două întrebări. În ipoteza în care Curtea ar statua în acest sens, trebuie să se stabilească în prezent dacă articolul 23 din Directiva 2011/95 poate avea efect direct, întrucât instanța de trimitere a indicat, exclusiv pe răspunderea sa, că această dispoziție nu a fost transpusă în dreptul belgian.

42. Rezultă dintr-o jurisprudență constantă a Curții că, în toate situațiile în care dispozițiile unei directive sunt, din punctul de vedere al conținutului, necondiționate și suficient de precise, particularii sunt îndreptățiți să le invoce în fața instanțelor naționale împotriva statului fie atunci când acesta s-a abținut de la transpunerea în termen a acestei directive în dreptul național, fie atunci când a transpus directiva în mod incorect²⁴. În această privință, trebuie examinate natura, economia și termenii dispoziției în cauză. O dispoziție de drept al Uniunii este, pe de o parte, necondiționată atunci când enunță o obligație care nu este supusă niciunei condiții și nici nu depinde, în privința executării sau a efectelor sale, de vreun act ulterior al instituțiilor Uniunii sau al statelor membre și, pe de altă parte, este suficient de precisă pentru a fi invocată de un justițiabil și aplicată de instanță atunci când enunță o obligație în termeni neechivoci²⁵. Chiar dacă o directivă lasă statelor membre o anumită marjă de apreciere atunci când adoptă modalitățile de punere în aplicare, o dispoziție a acestei directive poate fi considerată ca având un caracter necondiționat și precis atunci când pune în sarcina statelor membre, în termeni neechivoci, o obligație de rezultat precisă și care nu este supusă niciunei condiții cu privire la aplicarea normei pe care o enunță²⁶.

43. Prin urmare, trebuie să se examineze acum dacă articolul 23 din Directiva 2011/95 apare, din punctul de vedere al conținutului său, ca fiind necondiționat și suficient de precis pentru a fi invocat de un particular împotriva unui stat membru în fața instanțelor acestuia din urmă.

²³ Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 37). Sublinierea noastră. Curtea nu pare să fi repus niciodată în discuție condiția referitoare la faptul că familia trebuie să fi fost întemeiată în țara de origine: a se vedea de exemplu Hotărârea din 9 septembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Membru de familie) (C-768/19, EU:C:2021:709, punctele 32, 43 și 54).

²⁴ A se vedea Hotărârea din 8 martie 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Efect direct) (C-205/20, EU:C:2022:168, punctul 17 și jurisprudența citată).

²⁵ A se vedea Hotărârea din 8 martie 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Efect direct) (C-205/20, EU:C:2022:168, punctul 18).

²⁶ A se vedea Hotărârea din 8 martie 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Efect direct) (C-205/20, EU:C:2022:168, punctul 19 și jurisprudența citată).

44. Formularea acestei a treia întrebări vizează, fără a face distincție între diferitele sale elemente componente, întregul articol 23 din Directiva 2011/95. Întrucât situația lui XXX nu intră sub incidența articolului 23 alineatul (5) din Directiva 2011/95, excludem de la bun început acest alineat din sfera analizei de față.

45. În ceea ce privește alineatul (1) al acestui articol 23, potrivit căruia „[s]tatele membre se asigură că unitatea familiei poate fi menținută”, considerăm că acesta nu prezintă caracteristicile indispensabile pentru a i se recunoaște un efect direct. Similar Comisiei²⁷, apreciem că acesta este formulat în termeni prea generali pentru a fi considerat „suficient de precis” în sensul jurisprudenței amintite la punctul 42 din prezentele concluzii²⁸.

46. Rezultă din logica internă a articolului 23 din Directiva 2011/95 că alineatul (2) al acestui articol clarifică ceea ce se așteaptă de la statele membre în privința protecției unității familiei beneficiarilor de protecție internațională cu membrii lor de familie, astfel cum sunt definiți de această directivă. Alineatul menționat prevede că acești membri de familie, „care, în mod individual, nu îndeplinesc condițiile necesare pentru a obține această protecție, pot pretinde beneficiile prevăzute la articolele 24-35, în conformitate cu procedurile de drept intern și în măsura în care aceasta este compatibilă cu statutul juridic personal al membrului de familie”.

47. Alineatul (2) menționat stabilește în mod clar, în opinia noastră, obligația statelor membre de a organiza *accesul* membrilor de familie la beneficiile menționate la articolele 24-35 din Directiva 2011/95. Astfel, membrii de familie care intră sub incidența articolului 23 alineatul (2) din această directivă trebuie să poată pretinde, în conformitate cu procedurile de drept intern organizate în acest scop, un permis de ședere (articolul 24), documente de călătorie (articolul 25), acces la locuri de muncă (articolul 26), la educație (articolul 27), la procedurile de recunoaștere a calificărilor (articolul 28), la protecție socială (articolul 29), la îngrijirea sănătății (articolul 30), la măsuri de protecție pentru minorii neînsoțiți (articolul 31), la locuință (articolul 32), la libera circulație în interiorul statului membru (articolul 33), la facilitățile de integrare (articolul 34) și la asistență la repatriere (articolul 35).

48. S-ar putea obiecta, pe de o parte, că obligațiile impuse de articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 nu decurg numai din formularea acestuia, întrucât textul acestei dispoziții ar trebui în mod necesar coroborat cu unul dintre drepturile menționate la articolele 24-35 din această directivă, și, pe de altă parte, că acest text propriu-zis, în măsura în care stabilește o serie de restricții în ceea ce privește domeniul său de aplicare *ratione personae*, ar lipsi dispoziția menționată de caracterul necondiționat necesar pentru recunoașterea efectului direct.

49. În ceea ce privește prima obiecție, articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 nu impune accesul automat la beneficiile enumerate la articolele 24-35 din directiva menționată, ci prevede că membrii de familie care sunt eligibili pentru a putea pretinde un anumit număr de beneficii să aibă o cale deschisă în acest sens. Articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 este o dispoziție autonomă care constituie condiția prealabilă pentru recunoașterea dreptului la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din această directivă.

²⁷ Având în vedere răspunsul pe care îl propunem a fi dat la primele două întrebări preliminare, guvernul belgian consideră că această a treia întrebare nu necesită un răspuns.

²⁸ Deși Curtea nu a fost solicitată la momentul respectiv să se pronunțe cu privire la aspectul dacă articolului 23 alineatul (1) din Directiva 2011/95 ar trebui să i se recunoască un efect direct, observăm că aceasta a subliniat deja caracterul general al acestei dispoziții: a se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 43).

50. În ceea ce privește a doua obiecție, am reamintit mai sus că până și o dispoziție care lasă o marjă de apreciere statelor membre pentru a defini modalitățile de punere în aplicare a acesteia poate fi recunoscută ca având efect direct, cu condiția să impună statelor membre, în termeni neechivoci, o obligație de rezultat precisă, care nu este însoțită de nicio condiție privind punerea în aplicare a normei stabilite. Articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 lasă efectiv o marjă de apreciere statelor membre, care trebuie să își adapteze procedurile sau să le instituie (libertatea privind mijloacele) pentru a permite persoanelor vizate să *poată pretinde* (rezultat impus) beneficiile menționate la articolele 24-35 din această directivă²⁹. Considerăm, doar din acest punct de vedere, că articolul 23 alineatul (2) din directiva menționată nu este *condițional*.

51. În plus, precizările referitoare la domeniul său de aplicare *ratione materiae* nu pot fi interpretate ca fiind condiții de aplicare a normei enunțate, în sensul jurisprudenței menționate anterior. Desigur, pentru a putea pretinde aceste beneficii, persoana trebuie să fie, în primul rând, un membru de familie al beneficiarului de protecție internațională în sensul articolului 2 litera (j) din Directiva 2011/95 care, în al doilea rând, nu îndeplinește în mod individual condițiile necesare pentru a obține o astfel de protecție, iar accesul la beneficiile menționate trebuie să îi fie oferit, în al treilea rând, *numai în măsura* în care acest lucru este compatibil cu statutul juridic personal. În ceea ce privește această ultimă precizare, Curtea vorbește despre o „excepție”, iar nu despre o condiție³⁰. Or, pe de o parte, existența unei excepții nu exclude *in sine* efectul direct³¹. Pe de altă parte, această „excepție” se referă la domeniul de aplicare *ratione personae* al articolului 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95, domeniu de aplicare care este precizat în continuare la articolul 23 alineatul (3) din această directivă³². Or, în opinia noastră, problema stabilirii domeniului de aplicare personal al unei dispoziții nu trebuie confundată cu cea a efectului său direct³³.

52. În sfârșit, în ceea ce privește articolul 23 alineatul (4) din Directiva 2011/95, acesta oferă statelor membre posibilitatea de a refuza, de a limita sau de a retrage beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din această directivă din motive de siguranță națională sau de ordine publică. Este vorba aici despre o excepție care poate face obiectul unui control jurisdicțional, iar posibilitatea pe care ar avea-o un stat membru de a se prevala de aceasta nu împiedică să se considere că articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 conferă particularilor drepturi pe care le pot valorifica în instanță și pe care instanțele naționale trebuie să le protejeze³⁴.

²⁹ Rezultă astfel din Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428, punctul 17), că „posibilitatea statului de a alege între mai multe mijloace posibile în vederea obținerii rezultatului prevăzut de o directivă nu exclude posibilitatea ca particularii să valorifice în fața instanțelor naționale drepturile al căror conținut poate fi stabilit cu o precizie suficientă doar pe baza dispozițiilor directivei” [a se vedea de asemenea Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctul 37), și Hotărârea din 12 februarie 2009, Cobelfret (C-138/07, EU:C:2009:82, punctul 61)].

³⁰ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 48 și următoarele).

³¹ A se vedea de exemplu Hotărârea din 22 decembrie 2010, Gavieiro și Iglesias Torres (C-444/09 și C-456/09, EU:C:2010:819, punctul 80 și următoarele). Nici chiar posibilitatea de a deroga de la obligația prevăzută de dispoziția care are efect direct nu este neapărat de natură să pună sub semnul întrebării acest efect. A se vedea de exemplu, cu privire la articolul 31 alineatul (2) din cartă, Hotărârea din 6 noiembrie 2018, Bauer și Willmeroth (C-569/16 și C-570/16, EU:C:2018:871, punctele 84 și 85).

³² Potrivit căruia articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 nu este aplicabil atunci când membrul de familie este sau urmează să fie exclus de la protecție internațională în temeiul capitolelor III și V din această directivă.

³³ Cu alte cuvinte, pentru ca o dispoziție netranspusă dintr-o directivă să poată fi invocată de un particular în fața instanței naționale, situația aceluia particular trebuie să se încadreze obligatoriu în domeniul de aplicare al dispoziției în cauză. Este vorba despre o precondiție pentru a se pune problema efectului direct al acesteia din urmă, care este în mod clar distinctă de condițiile pe care trebuie să le îndeplinească dispoziția în cauză pentru a avea efect direct.

³⁴ A se vedea prin analogie Hotărârea din 15 aprilie 2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, punctul 64).

53. În sfârșit, condițiile efectului direct sunt în prezent bine stabilite de jurisprudență, iar întrebarea care ne este adresată în speță este dacă articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 este suficient de operațional³⁵ pentru a fi aplicat de instanțele naționale. Tocmai acest aspect este important: „claritatea, precizia, caracterul necondițional, complet sau perfect al normei și faptul că aceasta nu este menită a fi pusă în aplicare prin dispoziții de executare discreționare nu constituie, din acest punct de vedere, decât fațete ale uneia și aceleiași caracteristici pe care trebuie să o prezinte norma menționată, și anume capacitatea de a fi aplicată de instanță la datele problemei cu care a fost investită”³⁶. Rezultă din analiza pe care am efectuat-o că, în opinia noastră, articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 este suficient de operațional pentru a putea fi utilizat direct în fața instanțelor naționale care sunt în măsură să înțeleagă ceea ce legiuitorul Uniunii a intenționat să pună în sarcina statelor membre.

54. Astfel, rezultă din analiza noastră că articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95, întrucât prevede obligația statelor membre de a organiza accesul la beneficiile menționate la articolele 24-35 din această directivă, are efect direct și poate fi invocat de particulari în fața instanțelor naționale împotriva unui stat membru care l-ar fi transpus în mod incorect sau care nu l-ar fi transpus.

D. Cu privire la a patra întrebare preliminară

55. Din motivarea cererii de decizie preliminară³⁷ reiese că această întrebare nu urmărește să determine Curtea să reamintească jurisprudența sa clasică referitoare la consecințele recunoașterii efectului direct al unei dispoziții în ordinea juridică națională³⁸, ci că ea este rezultatul divergenței dintre reclamantul din cauza principală și statul belgian cu privire la domeniul de aplicare material al articolului 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95, XXX susținând că Legea din anul 1980 modificată ar trebui interpretată în conformitate cu articolul 23 din această directivă și că, prin urmare, autoritățile belgiene ar fi trebuit să îi acorde protecție internațională. La rândul său, instanța de trimitere consideră că nu acesta este obiectul dispoziției menționate și că, în plus, interpretarea conformă a dispoziției naționale ar conduce la o interpretare *contra legem*.

56. Pentru motivele prezentate la punctul 21 și următoarele din prezentele concluzii, este necesar să reamintim, pe de o parte, că Directiva 2011/95 nu prevede extinderea prin derivare a statutului de refugiat la membrii de familie ai unei persoane care beneficiază de acest statut în cazul în care acești membri nu îndeplinesc în mod individual condițiile de acordare a statutului menționat și, pe de altă parte, că articolul 23 alineatul (2) din această directivă permite persoanelor care intră în domeniul său de aplicare să solicite accesul la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din directiva menționată³⁹.

³⁵ Potrivit expresiei utilizate de avocatul general Van Gerven în Concluziile prezentate în cauza Banks (C-128/92, nepublicate, EU:C:1993:860, punctul 27), care vizează, cu alte cuvinte, posibilitatea invocării normei în fața unei instanțe [a se vedea de asemenea în acest sens Concluziile avocatului general Bobek prezentate în cauza Link Logistik N&N (C-384/17, EU:C:2018:494, punctele 69 și 76)].

³⁶ Concluziile avocatului general Van Gerven prezentate în cauza Banks (C-128/92, nepublicate, EU:C:1993:860, punctul 27).

³⁷ A se vedea paginile 12 și 13 din această cerere.

³⁸ Cu toate acestea, în măsura în care este necesar și fiind vorba despre un litigiu între un particular și un stat membru, facem referire de exemplu, în contextul unei jurisprudențe extensive, la Hotărârea din 8 martie 2022, Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Efect direct) (C-205/20, EU:C:2022:168, punctele 35-37 și 39).

³⁹ A se vedea Hotărârea din 22 februarie 2022, Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Unitatea familiei – Protecție deja acordată) (C-483/20, EU:C:2022:103, punctul 41).

E. Cu privire la a cincea și a șasea întrebare preliminară

57. În cadrul procedurii de cooperare între instanțele naționale și Curte instituite prin articolul 267 TFUE, este de competența acesteia din urmă să ofere instanței naționale un răspuns util care să îi permită să soluționeze litigiul cu care este sesizată. Prin urmare, Curtea trebuie să reformuleze uneori întrebările care îi sunt adresate⁴⁰. Având în vedere modul lor de redactare și conexitatea acestora, considerăm că a cincea și a șasea întrebare preliminară ar trebui reformulate. În opinia noastră, este necesar ca aceste întrebări să fie înțelese în sensul că instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 23 din Directiva 2011/95, în lumina articolelor 7, 18 și 24 din cartă, trebuie interpretat în sensul că impune statelor membre să recunoască, în scopul menținerii unității familiei și al garantării eficacității statutului de refugiat recunoscut copilului, accesul tatălui acestui copil la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din această directivă, chiar dacă acest tată nu îndeplinește condițiile pentru a beneficia de protecție internațională și nici nu poate fi considerat „membru de familie” în sensul articolului 2 litera (j) și al articolului 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95.

1. Analiză din perspectiva tatălui

58. În această etapă a analizei, reamintim că am propus Curții să statueze că articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 coroborat cu articolul 2 litera (j) din această directivă trebuie interpretat în sensul că noțiunea de „membri de familie” în sensul acestor dispoziții presupune ca familia să fi fost deja constituită în țara de origine. În consecință, XXX nu îndeplinește, potrivit aprecierilor făcute de autoritățile belgiene, nici condițiile pentru a obține protecție internațională în nume propriu, nici condițiile pentru a pretinde accesul la beneficiile pe care articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 le rezervă membrilor de familie ai unui beneficiar de protecție internațională. În plus, după cum am amintit deja⁴¹, Directiva 2011/95 nu prevede nici acordarea prin derivare a protecției internaționale⁴².

59. Din rațiuni practice, precizăm totodată că pare exclus ca XXX să poată beneficia de drepturi în temeiul Directivei 2003/86. Desigur, aceasta prevede norme mai favorabile pentru refugiați în ceea ce privește reîntregirea cu membrii de familie ai acestora⁴³, dar statele membre pot limita aplicarea dispozițiilor din capitolul V din această directivă – cele consacrate tocmai reîntregirii familiei refugiaților – la refugiații ale căror legături de familie sunt *anterioare* intrării lor pe teritoriu⁴⁴. Intrarea și șederea, în temeiul Directivei 2003/86, a ascendenților direcți sunt lăsate la latitudinea statelor membre și sunt condiționate de întreținerea ascendentului în cauză de susținătorul reîntregirii⁴⁵, cu excepția cazului în care este vorba despre un minor neînsoțit⁴⁶, caz

⁴⁰ În cadrul unei jurisprudențe extinse, a se vedea Hotărârea din 30 iunie 2016, Toma și Biroul Executorului Judecătoresc Horațiu-Vasile Cruduleci (C-205/15, EU:C:2016:499, punctul 30 și jurisprudența citată).

⁴¹ A se vedea punctul 21 și următoarele din prezentele concluzii.

⁴² Invocarea articolului 18 din cartă nu este de natură să modifice această constatare, întrucât din acest articol nu rezultă o cerință potrivit căreia statutul de refugiat ar trebui acordat membrilor de familie ai unui refugiat care nu îndeplinesc condițiile de acordare a acestui statut. Același lucru este valabil și în ceea ce privește articolele 7 și 24 din cartă, având în vedere că articolul 23 din Directiva 2011/95 a pus în aplicare drepturile, consacrate la respectivele articole 7 și 24, în domeniul de aplicare al Directivei 2011/95. Articolele 7 și 24 din cartă nici nu impun în sine acordarea statutului de refugiat membrilor de familie ai unui refugiat care nu îndeplinesc condițiile pentru acordarea unui astfel de statut, întrucât dreptul la respectarea vieții de familie al refugiatului și drepturile copilului pot fi garantate prin alte mijloace.

⁴³ A se vedea Hotărârea din 17 noiembrie 2022, Belgische Staat (Refugiată minoră căsătorită) (C-230/21, EU:C:2022:887, punctul 41), și Hotărârea din 18 aprilie 2023, Afrin (C-1/23 PPU, EU:C:2023:296, punctul 43).

⁴⁴ A se vedea, comparativ, pe de o parte, considerentul (6) și articolul 2 litera (d) și, pe de altă parte, articolul 9 alineatul (2) din Directiva 2003/86.

⁴⁵ A se vedea articolul 10 alineatul (2) din Directiva 2003/86.

⁴⁶ A se vedea articolul 10 alineatul (3) din Directiva 2003/86.

în care reîntregirea nu mai este supusă niciunei marje de apreciere din partea statelor membre și nici vreunei condiții legate de faptul de a fi în întreținerea minorului⁴⁷. Însă copiii lui XXX nu sunt minori neînsoțiți. În principiu, cererea de reîntregire a familiei se depune în timp ce membrii de familie locuiesc în afara teritoriului statului membru în care locuiește susținătorul reîntregirii, chiar dacă este posibilă o derogare⁴⁸. Or, XXX este deja prezent pe teritoriul belgian. Ca urmare a situației sale atipice și a celei a familiei sale, XXX nu se încadrează în niciuna dintre „rubricile” susceptibile să legitimizeze prezența sa pe teritoriul Uniunii împreună cu copiii săi.

2. Analiză din perspectiva beneficiarilor statutului de refugiat

60. Există două motive fundamentale pentru care situația lui XXX, în calitate de membru de familie al fiicei sale minore refugiate, nu intră sub incidența Directivei 2011/95 și/sau a dispozițiilor de drept derivat al Uniunii care reglementează dreptul refugiaților la reîntregirea familiei: în primul rând, familia în care s-a născut copilul minor refugiat nu a fost întemeiată în statul de origine; în al doilea rând, acest copil și familia sa nu s-au deplasat după nașterea acestuia.

61. Cu toate acestea, dorim să revenim asupra unor elemente de fapt care, în opinia noastră, merită o analiză suplimentară. Astfel, sub rezerva unei eventuale confirmări sau verificări de către instanța de trimitere, din modul în care înțelegem noi cazul rezultă că fiicei lui XXX i s-a acordat statutul de refugiat ca urmare a riscului de mutilare genitală⁴⁹ cu care s-ar confrunta în cazul în care s-ar întoarce în țara a cărei cetățenie o au părinții săi – a cărei cetățenie o are și ea, dar unde nu a locuit niciodată de când s-a născut în Belgia – și pentru faptul că mama acesteia, care are de asemenea statutul de refugiat, suferă de probleme psihologice grave. Desigur, acest ultim element necesită o examinare aprofundată din partea autorităților naționale competente, dar nu se poate exclude faptul că planează o umbră asupra viitorului acestui copil în cazul în care mama nu este capabilă să își asume singură îngrijirea copiilor săi⁵⁰. Acesta este modul în care înțelegem referirea, din a șasea întrebare preliminară, la „efectivitatea statutului de refugiat”. Întrucât, de fapt și în plus, tatăl se află în situație de ședere ilegală pe teritoriul Uniunii de 16 ani și, prin urmare, poate fi expulzat⁵¹.

62. Prin urmare, este necesar să schimbăm perspectiva și să privim acum din perspectiva copiilor refugiați și în special a fetei, cu privire la care dispunem de mai multe informații, și a garanțiilor pe care i le oferă dreptul Uniunii în ceea ce privește drepturile sale fundamentale, normele de drept derivat al Uniunii trebuind să fie interpretate și aplicate cu respectarea drepturilor fundamentale garantate de cartă⁵².

⁴⁷ A se vedea Hotărârea din 1 august 2022, Bundesrepublik Deutschland (Reîntregirea familiei cu un refugiat minor) (C-273/20 și C-355/20, EU:C:2022:617, punctul 32 și jurisprudența citată).

⁴⁸ A se vedea articolul 5 alineatul (3) și articolul 11 din Directiva 2011/95.

⁴⁹ Mutilările genitale feminine pot fi considerate „o formă specifică de persecuție a copiilor, având în vedere că aceste practici afectează în mod disproporționat tinerele fete”: a se vedea punctul 9 din Nota de îndrumare din anul 2009 a Înalțului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați privind cererile de azil legate de mutilările genitale feminine (disponibilă la adresa electronică <https://www.unhcr.org/fr/publications/legal/4fd737379/note-dorientation-demandes-dasile-relatives-mutilations-genitales-feminines.html>).

⁵⁰ Hotărârea pronunțată de Conseil du contentieux des étrangers la 17 aprilie 2020 a fost anexată la observațiile reclamantului din cauza principală. Acest consiliu a reprodus parțial elementele deciziei adoptate la 2 octombrie 2019 de Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides prin care s-a respins noua cerere de protecție internațională a lui XXX. Rezultă din această decizie că mama copiilor era spitalizată și că fiica cuplului fusese plasată într-o grădiniță.

⁵¹ Reamintim că o decizie de expulzare constituie o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții de familie: a se vedea, într-un alt context, Hotărârea din 11 iulie 2002, Carpenter (C-60/00, EU:C:2002:434, punctul 42).

⁵² Hotărârea din 16 februarie 2017, C. K. și alții (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, punctul 59). A se vedea de asemenea punctul 26 din prezentele concluzii.

63. Acest copil, care trebuie să aibă șapte ani în prezent, nu este în principiu în măsură să ducă o existență independentă față de membrii familiei sale⁵³.

64. În timp ce, astfel cum am amintit la începutul analizei prezentei cauze⁵⁴, Directiva 2011/95 urmărește, înainte de toate, să asigure aplicarea unor criterii comune pentru identificarea persoanelor care au nevoie de protecție internațională, precum și un nivel minim de beneficii pentru aceste persoane în toate statele membre, sistemul european comun, în care se înscrie această directivă și după cum se amintește în considerentul (3) al acesteia, se bazează pe punerea integrală și globală în aplicare a Convenției de la Geneva și a protocolului și pe asigurarea că *nicio persoană nu este trimisă într-un loc în care riscă să fie din nou persecutată*⁵⁵. Recunoașterea oficială a statutului de refugiat are drept consecință faptul că refugiatul în cauză beneficiază de protecție internațională în sensul Directivei 2011/95, astfel încât acesta dispune de ansamblul drepturilor și al avantajelor prevăzute în capitolul VII din această directivă, care conține atât drepturi echivalente cu cele care figurează în Convenția de la Geneva, cât și drepturi care conferă o protecție mai largă ce nu au echivalent în această convenție⁵⁶. Faptul că statele membre trebuie să țină seama, la transpunerea Directivei 2011/95, de considerentul primordial pe care îl constituie interesul superior al copilului constituie o regulă generală privind capitolul VII, prevăzută la articolul 20 alineatul (5) din această directivă. În această privință, reamintim că articolul 23 din Directiva 2011/95 face parte din acest capitol VII și că alineatul (1) al acestuia obligă statele membre să se asigure că *unitatea familiei* poate fi menținută⁵⁷. Similar Comisiei, observăm că modul de redactare a acestei dispoziții nu se limitează la membrii de familie, astfel cum sunt definiți la articolul 2 litera (j) din Directiva 2011/95.

65. De altfel, Curtea a avut deja ocazia să sublinieze, la fel ca toți actorii internaționali din domeniul protecției refugiaților, importanța fundamentală a unității familiei, care constituie un drept esențial al refugiatului. Aceasta a recunoscut de asemenea legătura care există între măsurile de protecție a familiei refugiatului și logica protecției internaționale⁵⁸. Acest drept este cu atât mai esențial atunci când refugiatul este minor, având în vedere starea sa deosebit de vulnerabilă. În plus, Curtea a reamintit deja importanța printre altele a Convenției privind drepturile copilului⁵⁹, al cărei articol 9 alineatul (1) prevede că „statele părți vor veghea ca niciun copil să nu fie separat de părinții săi împotriva voinței acestora”⁶⁰.

66. Astfel, Directiva 2011/95 urmărește de asemenea obiectivul de a garanta, în conformitate cu articolul 24 alineatul (2) din cartă, că interesul superior al copilului este considerat primordial pentru statele membre cu ocazia punerii în aplicare a acestei directive⁶¹. După cum impune articolul 20 alineatul (5) din Directiva 2011/95, acest interes trebuie să fie un considerent primordial pentru statele membre în transpunerea dispozițiilor capitolului VII din această

⁵³ A se vedea Hotărârea din 5 mai 2022, Subdelegación del Gobierno en Toledo (Ședere a unui membru al familiei – Resurse insuficiente) (C-451/19 și C-532/19, EU:C:2022:354, punctul 56).

⁵⁴ A se vedea nota de subsol 14 din prezentele concluzii.

⁵⁵ A se vedea Hotărârea din 14 mai 2019, M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (C-391/16, C-77/17 și C-78/17, EU:C:2019:403, punctele 79 și 80).

⁵⁶ A se vedea Hotărârea din 14 mai 2019, M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (C-391/16, C-77/17 și C-78/17, EU:C:2019:403, punctul 91).

⁵⁷ Această noțiune este, în opinia noastră, mai largă decât cea de reintregire a familiei.

⁵⁸ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctele 42 și 43). A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Richard de la Tour prezentate în cauza Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:384, punctul 88).

⁵⁹ Adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite prin Rezoluția 44/25 din 20 noiembrie 1989 și intrată în vigoare la 2 septembrie 1990.

⁶⁰ Hotărârea din 27 iunie 2006, Parlamentul/Consiliul (C-540/03, EU:C:2006:429, punctul 57).

⁶¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 aprilie 2018, A și S (C-550/16, EU:C:2018:248, punctul 58).

directivă⁶². Potrivit unei jurisprudențe constante, articolul 7 din cartă trebuie interpretat în coroborare cu obligația de a lua în considerare interesul superior al copilului recunoscut la articolul 24 alineatul (2) din cartă și luând în considerare necesitatea unui copil de a întreține cu regularitate relații personale cu ambii părinți, exprimată la articolul 24 alineatul (3) din cartă⁶³. În concret, articolul 7 și articolul 24 alineatul (2) din cartă impun ca, „în toate acțiunile referitoare la copii, în special în cele efectuate de statele membre la aplicarea directivei menționate, interesul superior al copilului să fie considerat primordial”⁶⁴. Aceste acțiuni pot să nu îl aibă în mod necesar ca destinatar pe minor, dar să aibă consecințe importante pentru acesta din urmă⁶⁵. Rezultă că dispozițiile Directivei 2011/95 trebuie interpretate și aplicate în special în lumina articolului 7 și a articolului 24 alineatele (2) și (3) din cartă. Rezultă de aici că statele membre au obligația, atunci când pun în aplicare Directiva 2011/95, să țină seama în mod corespunzător în special de principiul unității familiei, de bunăstarea și de dezvoltarea socială a minorului⁶⁶.

67. Dreptul fundamental la respectarea vieții de familie a refugiatului, oricât de esențial ar fi, nu este un drept absolut, spre deosebire de interdicția privind pedepsele sau tratamentele inumane ori degradante prevăzută la articolul 4 din cartă⁶⁷, și poate fi deci limitat în condițiile prevăzute la articolul 52 alineatul (1) din cartă⁶⁸.

68. Cu toate acestea, în opinia noastră, articolul 23 alineatul (1) din Directiva 2011/95, prin faptul că face referire la *unitatea* vieții de familie, trebuie să poată fi invocat de reclamant și de fiica sa⁶⁹, cu riscul, în caz contrar, de a se crea o anumită tensiune între acest articol 23 și articolul 7 din cartă coroborat cu articolul 24 din aceasta din urmă. Vom explica acest lucru imediat.

69. În cazul în care XXX nu poate pretinde accesul la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95 din cauza definiției restrictive reținute pentru noțiunea de „membri de familie” în sensul articolului 23 alineatul (2) din această directivă coroborat cu articolul 2 litera (j) din directiva menționată, acesta va fi obligat finalmente să părăsească teritoriul Uniunii, în lipsa posibilității de legalizare a șederii sale în Belgia. În cel mai bun caz, acesta își va lăsa atunci în urmă familia constituită din mama copiilor săi și din copiii săi, inclusiv fiica sa refugiată, ceea ce va constitui o încălcare a dreptului fundamental al acesteia din urmă la respectarea vieții de familie⁷⁰, astfel cum este protejat de articolul 7 din cartă⁷¹. Desigur, o astfel de limitare definită de Directiva 2011/95, în care accesul la beneficii este restrâns numai la membrii familiei care a fost întemeiată în statul de origine, este într-adevăr prevăzută de lege. Ar fi mai dificil să se considere că această limitare respectă substanța dreptului menționat prin faptul că exclude familiile de refugiați întemeiate după plecare sau deplasare numai pentru acest motiv. Or, în cazul în care

⁶² Considerentul (16) al Directivei 2011/95 reamintește faptul că aceasta din urmă respectă drepturile fundamentale, precum și principiile consacrate în cartă și urmărește să promoveze aplicarea printre altele a articolelor 7, 18 și 24 din cartă, care se numără printre dispozițiile menționate în mod expres în acest considerent, demonstrând astfel atașamentul deosebit al legiuitorului Uniunii față de acestea.

⁶³ A se vedea, pentru un exemplu recent, Hotărârea din 18 aprilie 2023, Afrin (C-1/23 PPU, EU:C:2023:296, punctul 45).

⁶⁴ Hotărârea din 9 septembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Membru de familie) (C-768/19, EU:C:2021:709, punctul 39 și jurisprudența citată).

⁶⁵ A se vedea Hotărârea din 17 noiembrie 2022, Belgische Staat (Refugiată minoră căsătorită) (C-230/21, EU:C:2022:887, punctul 48).

⁶⁶ A se vedea Hotărârea din 9 septembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Membru de familie) (C-768/19, EU:C:2021:709, punctele 38 și 44).

⁶⁷ A se vedea Hotărârea din 16 februarie 2017, C. K. și alții (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, punctul 59 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 19 martie 2019, Ibrahim și alții (C-297/17, C-318/17, C-319/17 și C-438/17, EU:C:2019:219, punctul 87).

⁶⁸ A se vedea de asemenea Concluziile noastre prezentate în cauza Ligue des droits humains (C-817/19, EU:C:2022:65, punctul 64 și următoarele).

⁶⁹ Și, dacă este cazul, de fiul acestuia.

⁷⁰ Și, eventual, a dreptului fundamental la respectarea vieții de familie al fiului său.

⁷¹ În cel mai rău caz, acesta va fi obligat să părăsească teritoriul belgian însoțit de copiii săi, ipoteză avută în vedere la punctul 77 din prezentele concluzii.

unui copil născut pe teritoriul Uniunii i se poate recunoaște statutul de refugiat, avem dificultăți în a înțelege motivele pentru care familia lui ar fi mai puțin demnă de protecție doar pentru că a fost întemeiată după plecarea unora dintre membrii săi din țara de origine sau chiar după ce aceștia au ajuns în statul gazdă, în condițiile în care starea de vulnerabilitate a minorului și necesitățile copilului refugiat în ceea ce privește protecția vieții sale de familie au aceeași intensitate precum cele ale unui copil aflat în aceeași situație, dar a cărui familie s-ar fi deplasat.

70. Acest lucru ne conduce la problema proporționalității limitării. Putem în mod evident să înțelegem că limitarea accesului la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95 este dictată de considerente legate de politica Uniunii în materie de imigrație și azil și că, numai pe această bază, răspunde unui obiectiv de interes general al Uniunii. Cu toate acestea, în speță, o astfel de limitare este susceptibilă să producă efecte total disproporționate, întrucât atrage după sine o încălcare a principiului egalității de tratament și un risc serios de încălcare a substanței unui alt drept, și anume dreptul de azil, garantat de asemenea de articolul 18 din cartă.

71. În ceea ce privește încălcarea principiului egalității de tratament, reamintim că s-a deplâns limitarea definiției „membrilor de familie” la familia formată înainte de plecarea din țara de origine⁷². Potrivit comisarului pentru drepturile omului, o astfel de limitare nu pare aptă să țină „seama de ceea ce trăiesc în realitate refugiații. Mulți dintre aceștia petrec perioade îndelungate în exil și pe drumuri și își formează o familie în timpul tranzitului sau atunci când trăiesc în condiții precare în regiunile de origine înainte de sosirea în Europa. [...] În unele situații, distincția între familiile formate înainte sau după plecarea din țara de origine contravine articolului 14 din [Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare «CEDO»)] și, probabil, altor garanții de egalitate, inclusiv în temeiul dreptului [Uniunii]”⁷³.

72. Recunoaștem că împărtășim îndoielile exprimate de Comisarul pentru drepturile omului.

73. În această privință, o atenție deosebită ar putea fi acordată hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea EDO”) pronunțate în cauza Hode și Abdi împotriva Regatului Unit⁷⁴. În această cauză, reclamantul a sosit în Regatul Unit în anul 2004 și beneficia de statutul de refugiat din martie 2006. În luna iunie a aceluiași an, acesta a cunoscut-o pe cea care urma să îi devină soție în anul 2007. Cuplul a avut doi copii în anul 2008 și, respectiv, în anul 2011. În calitate de resortisantă a unei țări terțe, nebeneficiind ea însăși de protecție internațională, soția a solicitat din anul 2007 să primească o viză pentru a se alătura soțului său în Regatul Unit. Deși soțul era refugiat, nu putea beneficia de normele naționale referitoare la reîntregirea familiei pentru refugiați, întrucât acestea erau aplicabile numai soților care făceau parte din familie *înainte de plecarea* refugiatului din țara de origine. Soția a solicitat ulterior acordarea unui permis de ședere în calitate de soție a unui rezident prezent și stabilit în Regatul Unit, care a fost de asemenea refuzat pentru motivul că soțul său, prezent în Regatul Unit pe baza unui permis de ședere limitat de cinci ani, nu a fost considerat „prezent și stabilit” în Regatul Unit în sensul legislației naționale.

74. După ce a reamintit că niciun stat nu este obligat în temeiul articolului 8 din CEDO să respecte alegerea cuplurilor căsătorite în ceea ce privește țara reședinței lor matrimoniale, Curtea EDO a statuat că, din moment ce legislația națională conferă dreptul la reîntregirea familiei

⁷² A se vedea documentul tematic al Comisarului pentru drepturile omului, „Réaliser le droit au regroupement familial des réfugiés en Europe” [Realizarea dreptului la reîntregirea familiei pentru refugiații din Europa], Consiliul European, iunie 2017, punctul 1.2.2.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012 (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109).

anumitor categorii de migranți, acest lucru trebuie să fie făcut într-un mod compatibil cu articolul 14 din CEDO. Ca un preambul necesar pentru o examinare din perspectiva articolului 14 din CEDO, Curtea EDO a constatat că normele privind reîntregirea familiei refugiaților au afectat în mod vădit viața de familie a reclamanților și a copiilor acestora, astfel încât situația de fapt din speță intra efectiv în domeniul de aplicare al articolului 8 din CEDO⁷⁵. Curtea EDO a reamintit de asemenea că fie și numai diferențele de tratament bazate pe o caracteristică identificabilă sau „calitatea” pot constitui o discriminare în sensul articolului 14 din CEDO⁷⁶. În plus, pentru a se pune o problemă în temeiul acestei dispoziții, trebuie să existe o diferență de tratament între persoane aflate în situații similare sau relevante. O astfel de diferență de tratament este discriminatorie dacă nu are o justificare obiectivă și rezonabilă, cu alte cuvinte dacă nu urmărește un scop legitim sau dacă nu există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit⁷⁷. Deși Curtea EDO recunoaște că statul contractant dispune de o marjă de apreciere, întinderea acesteia variază în funcție de împrejurări, de domeniu și de context⁷⁸.

75. Astfel, Curtea EDO a statuat că situația reclamanților, întrucât privea un refugiat care s-a căsătorit după ce a părăsit țara sa de origine, precum și soția acestui refugiat, putea fi asimilată cu „orice altă situație” în sensul articolului 14 din CEDO și intra astfel în domeniul de aplicare al acestuia⁷⁹. În plus, statul contractant în cauză nu contesta faptul că, în conformitate cu dreptul său național, studenții și lucrătorii, pe de o parte, și refugiații care au încheiat o căsătorie înainte de plecarea lor din țara de origine, pe de altă parte, erau tratați în mod diferit de refugiații și soții sau soțiile acestora a căror căsătorie a fost încheiată după plecarea din țara de origine⁸⁰. Curtea EDO a considerat că refugiații care s-au căsătorit înainte de a părăsi țara lor de origine se găseau într-o situație similară, deoarece și ei beneficiau de statutul de refugiat, iar șederea lor era de asemenea permisă în Regatul Unit pentru o perioadă limitată de timp, și că singura diferență relevantă era data la care a avut loc căsătoria⁸¹. În timp ce Regatul Unit a încercat să justifice o astfel de diferență de tratament prin faptul că era obligat să își onoreze obligațiile internaționale fără a pretinde însă că oferă mai multe beneficii care i-ar determina pe refugiați să aleagă Regatul Unit ca stat gazdă și a susținut era vorba în speță despre o decizie politică care se înscria în marja sa largă de apreciere recunoscută în domeniu⁸², Curtea EDO a statuat că nu vede niciun motiv pentru a trata în mod diferit refugiații care s-au căsătorit după deplasare de cei care s-au căsătorit înainte și că, deși Regatul Unit și-a respectat obligațiile sale internaționale prin faptul de a permite reîntregirea familiei cu soții sau soțiile refugiaților care s-au căsătorit înainte de a se deplasa, atât timp cât o măsură conduce la un tratament diferit al unor persoane aflate în situații similare, îndeplinirea unei obligații internaționale de către un stat contractant nu poate justifica diferența de tratament⁸³. Prin urmare, Curtea EDO a constatat deci încălcarea articolului 14 din CEDO coroborat cu articolul 8 din această convenție⁸⁴.

⁷⁵ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 43).

⁷⁶ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 44).

⁷⁷ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 45).

⁷⁸ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 45).

⁷⁹ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 48).

⁸⁰ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 49).

⁸¹ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 50).

⁸² Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 51).

⁸³ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 55).

⁸⁴ Curtea EDO, 6 noiembrie 2012, Hotărârea Hode și Abdi împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:1106JUD002234109, punctul 56).

76. Astfel, imposibilitatea copiilor refugiați ai lui XXX de a beneficia de dreptul la menținerea unității familiei, astfel cum este garantat de articolul 23 din Directiva 2011/95, pentru simplul motiv că nu aparțin unei familii întemeiate în statul de origine, ar putea de asemenea să ridice anumite dificultăți din perspectiva articolului 20 din cartă⁸⁵.

77. În sfârșit, în ceea ce privește riscul serios de încălcare a substanței dreptului de azil, imposibilitatea lui XXX de a invoca pentru sine beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95 prelungește caracterul ilegal al șederii sale în Belgia. Or, sub rezerva verificărilor pe care instanța de trimitere va trebui să le efectueze, în cazul incapacității mamei copilului minor refugiat, este posibil ca relația de dependență dintre acest copil și tatăl său să fie de așa natură încât, în cazul în care tatăl este obligat să părăsească teritoriul, copilul să fie nevoit să îl urmeze⁸⁶. Într-un astfel de caz – desigur, ipotetic, dar nu lipsit de orice probabilitate având în vedere conținutul dosarului prezentat Curții –, dreptul de azil al copilului, astfel cum este protejat de articolul 18 din cartă⁸⁷, ar suferi o încălcare directă care îl împiedică pe acesta să beneficieze efectiv de acest drept⁸⁸.

3. *Observații finale*

78. Astfel, articolul 23 alineatul (1) din Directiva 2011/95 se pretează prin modul său de redactare în termeni generali unei interpretări care garantează că tatăl unui copil minor refugiat, care nu poate beneficia de protecție internațională și nici nu se poate prevala de articolul 23 alineatul (2) din această directivă doar pentru că familia acestui copil nu a fost întemeiată în statul de origine, are acces la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din directiva menționată. O astfel de interpretare coroborează concluzia la care a ajuns Curtea atunci când a statuat că „rațiunea de a fi a articolului 23 din [Directiva 2011/95] este de a permite beneficiarului de protecție internațională să utilizeze drepturile pe care i le conferă această protecție, menținând totodată unitatea familiei sale pe teritoriul statului membru gazdă”⁸⁹.

79. Acest acces va necesita totuși câteva verificări prealabile. Astfel, pe de o parte, va fi necesar să se verifice caracterul real și efectiv al legăturii de familie dintre tată și copilul său care beneficiază de statutul de refugiat⁹⁰, precum și intensitatea relației de dependență. În cazul minorilor, va fi necesar să se verifice că menținerea unei astfel de legături cu membrul de familie în cauză coincide cu interesul superior al copilului, având în vedere situația specifică a familiei în cauză. Pe de altă parte, limitările prevăzute la articolul 23 alineatele (3) și (4) din Directiva 2011/95 continuă în mod evident să se aplice, astfel încât accesul la beneficii în conformitate cu articolul 23 alineatul (1) din această directivă nu va mai fi garantat în cazul în care tatăl este sau ar fi exclus de la beneficiul protecției internaționale în temeiul capitolelor III și V din Directiva 2011/95 sau în cazul în care statul membru consideră că un astfel de acces amenință securitatea sa națională sau ordinea sa publică.

⁸⁵ Cu privire la principiul egalității prevăzut la articolul 20 din cartă, a se vedea Hotărârea din 2 septembrie 2021, État belge (Dreptul de ședere în caz de violență domestică) (C-930/19, EU:C:2021:657, punctul 57 și jurisprudența citată).

⁸⁶ Un astfel de raționament este valabil și în cazul fiului lui XXX, în calitatea sa de refugiat.

⁸⁷ În ipoteza în care plecarea tatălui ar constrânge copilul să îl urmeze în țara sa de origine, acest copil ar fi foarte concret expus unui risc serios de tratamente inumane și degradante, interzise în mod absolut de articolul 4 din cartă și împotriva cărora statutul de refugiat era menit să îl protejeze.

⁸⁸ A se vedea prin analogie Hotărârea din 30 iunie 2022, Valstybės sienos apsaugos tarnyba și alții (C-72/22 PPU, EU:C:2022:505, punctul 63).

⁸⁹ Hotărârea din 9 noiembrie 2021, Bundesrepublik Deutschland (Menținerea unității familiei) (C-91/20, EU:C:2021:898, punctul 60).

⁹⁰ Potrivit Curții, „existența unei vieți de familie efective presupune demonstrarea caracterului real al legăturilor de familie sau a voinței de a stabili sau de a menține asemenea legături” [Hotărârea din 1 august 2022, Bundesrepublik Deutschland (Reîntregirea familiei cu un refugiat minor) (C-273/20 și C-355/20, EU:C:2022:617, punctul 65)].

80. Prin urmare și pentru toate motivele menționate anterior, articolul 23 alineatul (1) din Directiva 2011/95 coroborat cu articolul 20 alineatul (5) din această directivă și raportat la articolele 7 și 18, precum și la articolul 24 alineatele (2) și (3) din cartă trebuie interpretat în sensul că tatăl, resortisant al unei țări terțe, al unor copii refugiați născuți pe teritoriul statului gazdă în cadrul unei familii care a fost întemeiată pe acest teritoriu, care nu îndeplinește el însuși condițiile pentru a beneficia de protecție internațională, trebuie să poată avea acces la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95 dacă acest lucru se dovedește necesar, având în vedere toate împrejurările specifice situației familiei în cauză, pe de o parte, pentru a se garanta respectarea dreptului la o viață de familie al copiilor săi refugiați și, pe de altă parte, pentru ca copiii acestuia să poată beneficia în continuare de toate drepturile aferente statutului lor de refugiat, cu excepția cazului în care tatăl face obiectul clauzelor de excludere de la capitolele III și V din Directiva 2011/95 sau constituie o amenințare la adresa siguranței publice sau a ordinii publice în statul membru gazdă.

IV. Concluzie

81. Având în vedere toate considerațiile menționate anterior, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Conseil d'Etat (Belgia) după cum urmează:

- 1) Articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate coroborat cu articolul 2 litera (j) din această directivă

trebuie interpretat în sensul că,

în principiu, noțiunea de „membri de familie” presupune ca această familie să fi existat deja în țara de origine.

Articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95, întrucât prevede obligația statelor membre de a organiza accesul la beneficiile menționate la articolele 24-35 din această directivă, are efect direct și poate fi invocat de particulari în fața instanțelor naționale împotriva unui stat membru care l-ar fi transpus în mod incorect sau care nu l-ar fi transpus.

Directiva 2011/95 nu prevede extinderea prin derivare a statutului de refugiat la membrii de familie ai unei persoane care beneficiază de acest statut în cazul în care acești membri nu îndeplinesc în mod individual condițiile pentru acordarea statutului menționat. Articolul 23 alineatul (2) din Directiva 2011/95 permite persoanelor care intră în domeniul său de aplicare să solicite accesul la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95.

- 2) Articolul 23 alineatul (1) din Directiva 2011/95 coroborat cu articolul 20 alineatul (5) din această directivă și raportat la articolele 7 și 18, precum și la articolul 24 alineatele (2) și (3) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

trebuie interpretat în sensul că

tatăl, resortisant al unei țări terțe, al unor copii refugiați născuți pe teritoriul statului gazdă în cadrul unei familii care a fost întemeiată pe acest teritoriu, care nu îndeplinește el însuși condițiile pentru a beneficia de protecție internațională, trebuie să poată avea acces la beneficiile prevăzute la articolele 24-35 din Directiva 2011/95 dacă acest lucru se dovedește necesar, având în vedere toate împrejurările specifice situației familiei în cauză, pe de o parte, pentru a se garanta respectarea dreptului la o viață de familie al copiilor săi refugiați și, pe de altă parte, pentru ca copiii acestuia să poată beneficia în continuare de toate drepturile aferente statutului lor de refugiat, cu excepția cazului în care tatăl face obiectul clauzelor de excludere de la capitolele III și V din Directiva 2011/95 sau constituie o amenințare la adresa siguranței publice sau a ordinii publice în statul membru gazdă.